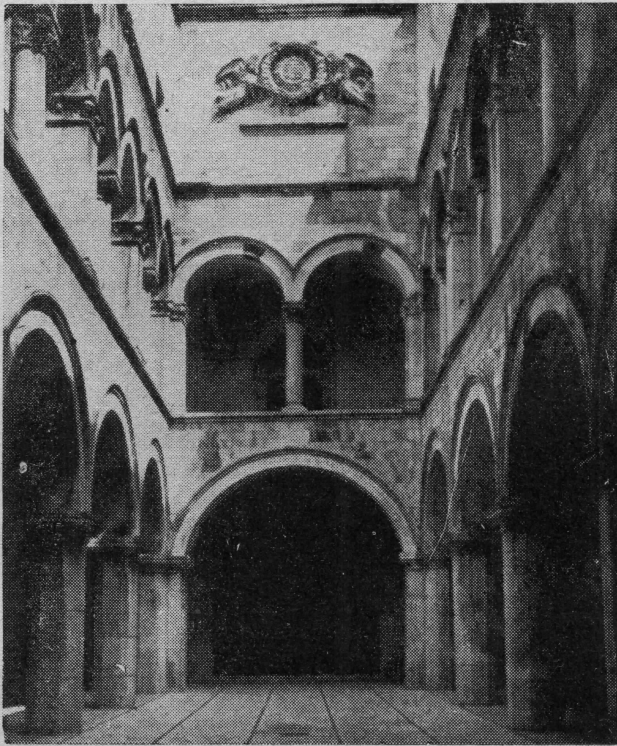

Dokumenti o kulturno-političkom životu Dubrovnika u XIX. st.

Stijepo Stražičić

Odmah uz istočna vrata Grada diže se jedna od najljepših građevina stare Dubrovačke republike, koju je prema modelu našeg graditelja Paskoja Miličevića, Vijeće Umoljenih u siječnju 1516. zaključilo da podigne. Na njenoj izgradnji učestvuju i naši majstori — klesari braća Andrijići, Josip, Petar i Nikola. Oni izrađuju razne arhitektonske ukrase i trijem, rađeci na njenom dovršenju još 1522. godine.

Dvorište palače „Sponza“

Zgrada je u prvo vrijeme služila kao carinarnica. Otuda i njen iskrivljeni naziv Divona. Po svojoj jedinstvenoj ljepoti, koja je sretno vezana za njenu praktičnu namjenu, ova reprezentativna renesansno-gotička građevina svojim vitkim pročeljem ukrašava i upotpunjuje Trg pred Zvonikom.

U ovoj monumentalnoj palači bila je smještena i državna kovnica novca. Dubrovnik je, naime, kovao svoj vlastiti novac punih pet vjekova, više nego i jedna kovnica na jugu. Prvi službeni novac »dinar« skovan je 1337. godine, a posljednji — srebrna »perpera« — skovan je 1803. godine, tri godine prije nego je mala Republika pala pod silom jačeg Napoleona. — Danas ova zgrada nosi naziv Sponza. U gornjem dijelu smješten je neobično bogat stari dubrovački Državni arhiv, dok prizemlje Sponze, pripada muzeju.

U dnu trijema dva brončana vojnika — »Zelenci«, koje je početkom 16. vijeka salio Ivan Rabljanin, privlače pažnju mnogobrojnih posjetilaca. Tu je i stari stroj javnog sata s hobotnicom (kazaljkom), zatim kugla s naslikanim mjesecima (pokazivao je mjesečeve mijene) i zastavicom — kaživjetrom. — Neposredno u lijevoj prostoriji izložen je materijal stare državne ljekarne »Domus Christi«, koju je Republika osnovala 1420. godine. Tu je na stelažama 197 fajansnih vaza raznih veličina, većina specijalno rađenih za ovu apoteku i 47 vrlo rijetkih staklenih posudica farmaceutske laboratorija.

Pored toga nekoliko vrlo lijepih starinskih mortara raznih veličina. Jedna, u formi sandučića, vrlo interesantna ručna apoteka dubrovačkog liječnika iz 18. vijeka, farmaceutske knjige i drugi apotekarski pribor. Ova je izložba otvorena 8. listopada 1952. godine, na dan početka kongresa apotekara FNRJ, koji je održan u Dubrovniku.

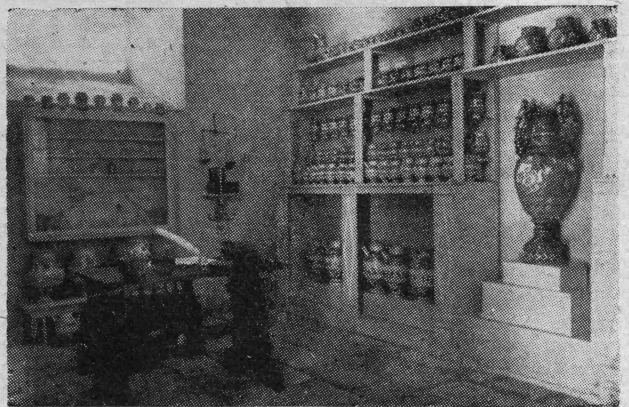
U prostoriji do apoteke izložene su zbirke egzotične, sve sami darovi dubrovačkih pomoraca i iseljenika iz raznih krajeva svijeta, sakupljeni tokom 19. vijeka za muzej svoja zavičaja. Tu vidimo predmete iz Kine i Japana: vaze, čajne servise, lepeze, lampione, mini-jaturne skulpture i brodove iz slonove kosti i drugo. Južna Amerika (Peru) zastupljena je s nekoliko predmeta iz doba Inka i zbirkom primitivnog oružja tamošnjih urođenika. Ima nekoliko predmeta i sa Bliskog istoka. Pored toga jedna vrlo stara egipatska mumija s mnogobrojnim fetišima.

Prigodom prvomajske proslave godine 1953. otvorena je javnosti i velika dvorana Sponze, u kojoj je postavljena interesantna izložba kulturno-historijskih zbiraka 19. vijeka.

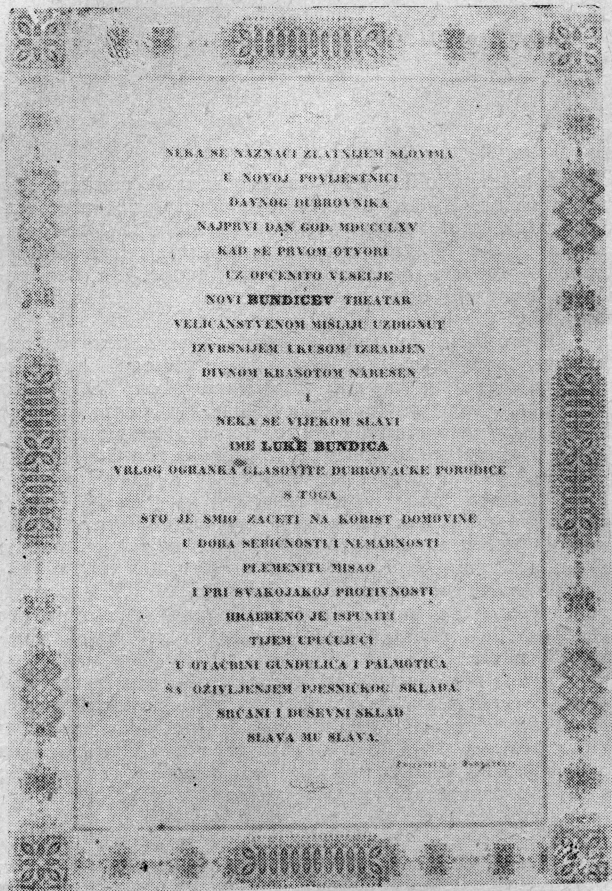
Prije stočetrdeset i tri godine, točnije u jesen 1813. godine, podigli su dubrovački rodoljubi ustanak protiv francuske okupacije. Na taj događaj podsjeća nas ustanička zastava, koja je do danas sačuvana. Englezi, tada protivnici Napoleona, priznali su ustanike za ratujuću silu i pozdravili njihovu zastavu sa dvadeset jednim topovskim hicem s lađa svoje eskadre, koja je tada boravila u Cavtatu. Odmah do zastave je portret posljednjeg kneza Dubrovačke republike Saba Gjorgjića. — U prvom su vitrini dokumenti francuske okupacije (1806-1808) i francuskog gospodstva (1808-1813). Tu se nalaze proglašeni Napoleonovog generala Lorigona, zatim pismo Republike Napoleonovom bratu Eugeniju, koji je u to vrijeme (1808) bio kralj Napulja. Tu je i presuda francuske vojne komisije, izrečena 31. oktobra 1806, kojom se Luka Perović kažnjava smrću, a Mato Kušelj zatvorom do općega mira i to zbog špijunaže, koju su vodili protiv okupatora. Zatim imamo inventar blagajna, papira i registara nadenih u »notarijatu, tajništvu za Orjent, Komunalnom sudu i kancelariji«, sastavljen 1. veljače 1808. i zapisnik o postavljanju pečata i straža na »arhive, blagajne, spremišta i javne ustanove u Dubrovniku« zbog raspusta vlade Republike, sastavljen 31. ožujka 1808. godine.

O otporu Dubrovčana svjedoči i epigram uz pismo dubrovačkih rodoljuba Vlahu Kabogi, vrhovnom zapovjedniku dubrovačke vojske.

Ovaj dio muzejskih dokumenata završava se portretom maršala Marmonta, kome je Napoleon za »junački« podvig »osvajanja« Dubrovnika podjelio naslov »vojvo-

Stara apoteka

de od Dubrovnika», a ime Dubrovnika stoji i danas uklesano među imenima Napoleonovih velikih pobjeda na Triumfalnom luku u Parizu.

Iza Napoleona slijedi austrijska okupacija. Nekoliko plakata govori o oružanom otporu Dubrovnika, koji je slomio Bečki kongres 1815, potvrdivši austrijsku okupaciju Dubrovačke republike.

Zato dubrovački rodoljubi dočekuju austrijskog cara Franja Josipa satiričnim stihovima apotekara Rafa Šarića:

Što si došo? Jel za vidjet
Moje tuđe i nevolje?
Za na vratu mi posidjet
Nek mi jaram teži bolje,
Za potvrdit tvome sinu
Starog djeda lupeštinu.

Dalje se redaju portreti vođa Narodnog preporoda u Dubrovniku i Dalmaciji Nika Velikoga Pucića, dr. Pera Čingrije i najjačeg među njima dr. Miha Klaića, a svjedoče, da se Dubrovčani nijesu nikada pomirili s austrijskom okupacijom, iako je Austrija pomagala Autonomashe, godine 1869. Narodna stranka na izborima pobjeđuje ih i osvaja dubrovačku Opčinu. To je ujedno i prva pobjeda i prva općina, koju u svoje ruke uzimaju narodni ljudi u Dalmaciji.

Plakati, koji slijede na istočnoj plohi velike dvorane Sponze, govore o kazališnom životu u Dubrovniku kroz 19. vijek. Odmah je uočljivo, da kroz ovo stoljeće najčešće gostuju talijanske kazališne družine. Predstave se izvajaju u zgradi »Nobile teatro di Ragusa«. Zbog skućenog prostora ovog teatra, u kojem se igralo poslije nego je republikanski teatar u Orsanu propao, preduzumljivi dubrovački vlastelin Luko Bonda želi dati svome gradu teatar, koji bi odgovarao njegovoj velikoj kazališnoj tradiciji. U tome konačno i uspijeva. Godine 1865. već je dovršena vrlo lijepa i prostrana kazališna zgrada, građena po nacrtu dr. Miha Klaića, čiji je plafon kasnije oslikao (1900) naš slikar Vlaho Bukovac. Veliki altruista Luko Bonda, zbog izgradnje ovog kaza-

lišta, koje i danas imamo, nažalost je materijalno posve propao, jer nije naišao na razumijevanje dubrovačke brzoazije.

Izrazitije dubrovačke kazališne družine javljaju se u drugoj polovini 19. vijeka. One su naročito značajne, jer ponovo uvode na našu scenu naš narodni jezik, koji postepeno pobjeđuje talijanski službeni jezik, koji je Austrija silom pokušavala uvadati u cijeloj Dalmaciji pa i u Dubrovniku.

Dubrovački kazališni dobrovoljci pod različitim imenima igrali su u malim društvenim dvoranama: Narodnoj štedionici, Narodnoj čitaonici, Hrvatskoj radničkoj zajednici i drugdje. U najranijim počecima igrali su i »na pritkuću« kuće Pasarića u Pilama. — Među tadašnjim dubrovačkim diletantima spominje se V. Suhor, I. Nardeli, A. Pasarić i članice I. Beato, N. Franušić, K. Safret i drugi.

Gostovanje Hrvatske drame iz Zagreba godine 1875. u Dubrovniku potiče dubrovačke kazališne dobrovoljce na organiziraniji rad. Tako 30. oktobra 1881. godine dubrovački diletanti u Bondićevom kazalištu, predstavljaju Trifkovićevu veselu igru u jednom činu »Pola vina pola vode«, Molierovog »Iliju Kuljaša« (Le Bourgeois gentilhomme), komediju u tri čina, prevedenu na lokalni dubrovački jezik od Tudizića i Kaznačićevu zanatlijsku šalu »Rukotvorci«. — Potkraj 19. vijeka u Dubrovniku često gostuju i kazališne družine iz raznih krajeva naše zemlje.

U vitrini pod kazališnim plakatima vidimo objavu dalmatinske Vlade od 9. oktobra 1845. godine o naplaćivanju poreza na priredbe i zabave javne i privatne. Vrlo je zanimljiv i originalni statut društva kazališta u Dubrovniku, sastavljen marta mjeseca 1864. godine.

Novinstvo u Dubrovniku počinje objavljivanjem službenih novina na talijanskom jeziku. Najprije prvoga aprila 1848. izlazi »Rimembranze della setimana«, zatim

BUNDIĆEVO KAZALIŠTE
DUBROVNIKU
U negjelju 30 Oktobra 1881
NA KORIST
ZAKLADE ZA POMAGANJE SIROMAŠNIJEH
PUČKIJEH UČENIKA
Prestarjajce se:
I.
POLA VINA POLA VODE
Vesela igra u 1. Činu K. Trifkovića
II.
ILIJA KULJAŠ
(Le Bourgeois gentilhomme) Molierova Komedija u 3 čjela
veški prevedena od Tudizića.
III.
RUKOTVORCI
Zanatlijska šala A. Kaznačića.

Početak na 7 ura.
Ulaznina 50 nov. — Sjedala 20 nov.
Niži novčani prilozi primaju se sa zahvalnošću.

augusta mjeseca iste godine »L' avvenire«, foglio settimanale, economico-politico-letterario e commerciale. Već novembra 1882. pojavljuje se pučki list »Gušterica«, zatim 1885. »Glas Dubrovački«, a prvoga marta 1887. »Radnik« svakog prvoga i petnaestog u mjesecu. To je najstariji radnički list u ovim krajevima na našem jeziku, Frano Supilo pokreće u Dubrovniku 1891. godine svoju »Crve-

jede pečati austrijske okupacije 1814.—1918. godine. Pored pečata Općine Dubrovnik tu su i pečati općina: Cavtat, Rijeka, Zaton, Slano, Šipan, Ston, Pelješac, Kuna, Trpanj, Janjina i Mljet.

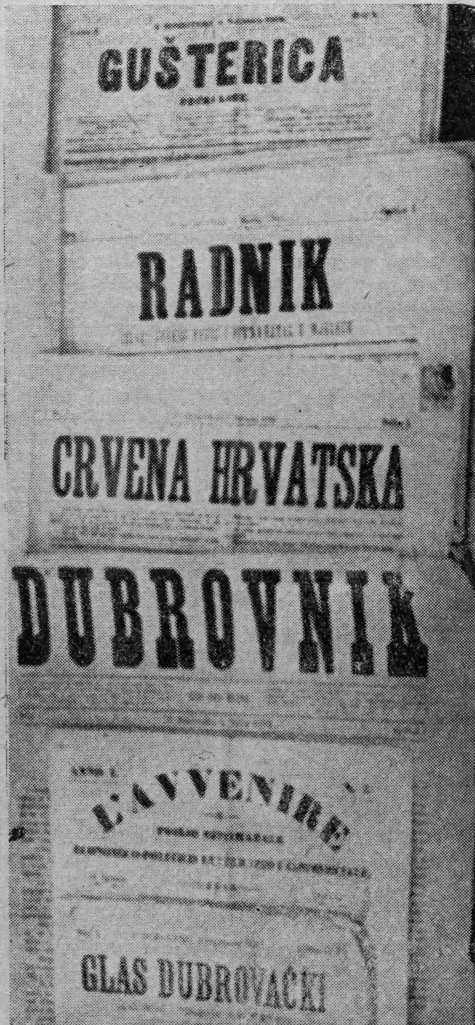
Počeci radničkog pokreta u Dubrovniku javljaju se već u prvoj polovini 19. vijeka. Pristaše Narodne stranke u Dubrovniku godine 1874. su inicijatori osnivanja »Dubrovačkog radničkog društva«, koje dobija potpunu organizacionu formu 1883. godine. — Godine 1874. Autonomasi osnivaju radničko društvo »Napredak« — Progreso«. Već 1. marta 1887. godine izlazi u Dubrovniku prvi broj lista »Radnik«.

Među prvim dubrovačkim socijalistima ističu se: Radulić Niko, trgovac, proto Baldo Mišković, postolar Napoleon Bogdanović iz Trsta, kafanar Pero Perić, proto Knežo rečeni Sesto, Barić i drugi. Prve sastanke održavali su u kući Nika Radulića ulica Kabožina br. 2. — U studenome 1894. osnovana je »Hrvatska radnička zajednica«.

Pod konac 19. vijeka dubrovački socijalisti jačaju svoje redove. Početkom dvadesetog vijeka već su dobro organizirani. Osniva se »Socijalno-demokratska stranka«. Godine 1906. izašao je jedan broj lista »Crveni barjak«, izdavač i urednik Ivo Golub.

U svibnju 1911. godine javna predizborna skupština Socijal-demokratske stranke bila je zabranjena. Ona se ipak ilegalno održala u prostorijama Radničkog saveza. Na skupštini su govorili i Jerko Dobrić vođa splitskih socijalista i Sreten Jakšić vođa bosanskih socijalista. Za predstojeće izbore Carevinskog vijeća u dubrovačkom je kotaru izabran za kandidata Jakov Gabrić, član »Socijalno-demokratske stranke«.

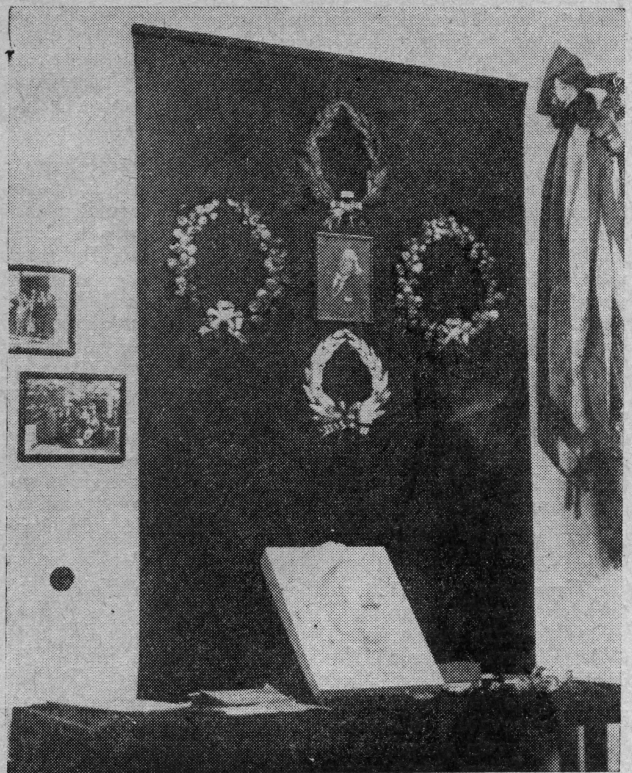
Prvi maj 1912. godine dubrovačko radništvo naročito svečano proslavlja. Poslije javne povorke, priređen je i izlet u Lapad. Iste godine, poslije štrajka, austrijske policijske vlasti raspuštaju stranku. Članstvo prelazi u ilegalnost, te nastavlja radom i borbom sve do sloma austro-ugarske monarhije 1918. godine.

nu Hrvatsku«, a godinu dana kasnije počinje izlaziti nedjeljni list »Dubrovnik«. U drugoj polovini 19. vijeka u Dubrovniku izlaze i tri književna časopisa: »Dubrovnik« cvijet narodnog književstva (1850), »Dubrovnik« zabavnik Narodne štionice dubrovačke (1868) i »Slovinac« list za knjižgu, umjetnost i obrtnost (1878).

Dubrovnici ne zaboravljaju ni muziku. Osniva se »Dubrovačka glazba« (vođe je Hrvati), zatim »Dubrovačka građanska muzika« 1878. (vođe je Srbi). Slijedi zatim godine 1886. »Mali komorni orhestar«, a poslije njega »Hrvatski diletantski tamburaški zbor«, osnovan 1895. godine. Radničko društvo organizira 1899. godine svoj zaseban tamburaški zbor, a godinu dana kasnije radnici imaju i svoj gudački orhestar.

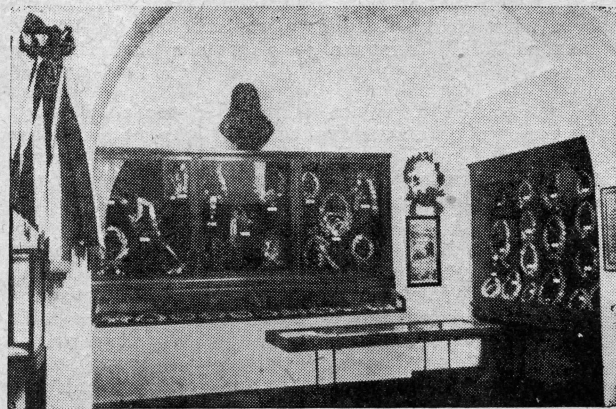
Naročita vitrina sadrži statute mnogobrojnih dubrovačkih društava, koja počinju radom još prije stotinu godina. Tu je Ustav »Dubrovačke narodne čitaonice« (1864), »Pravilnik Hrvatskog pjevačkog društva Gundulić« (1893), »Pravila Dobrotvorne zadruge Srpkinja Dubrovnika« (1887), »Ustav Filharmoničkog društva u Dubrovniku« (1875), »Ustav Dubrovačkog radničkog društva« (1874) i drugi. Desno u vitrini je zbirka pečata. Najprije francuske okupacije Dubrovnika 1806.—1814. god., među kojima i pečat Općine Lopud za francuske okupacije. Sli-

Posmrtna maska i rukopisi Iva Vojnovića

O radu dubrovačkih književnika i naučnih radnika 19. vijeka: Đunio Resti, Đorđo Ferić, Antun Kaznačić, Medo Pucić, Luka Zore, dr. Đorđo Pulić, Ivan Stojanović, P. A. Kazali, Mato Vodopić, dr. Valtazar Bogišić, Pero Budmani i drugi, svjedoče njihova štampana djela izložena ovdje pored njihovih portreta.

Za svakog posjetioca interesantni su i dokumenti o boravku austrijskog nadvojvode Maksimilijana, brata cara Frana Josipa, na Lokrumu, prije skoro stotinu godina. Kao što je poznato Maksimilijana je njegova meksikanska pustolovina, gdje se uz pomoć Napoleona III. proglasio za meksikanskoga cara, stajala glave, jer su ga 1867. meksikanski revolucioneri strijeljali u Keretaru.

Vijenci položeni prigodom otkrića spomenika Gundulić.

Dvije posebne vitrine posvećene su uspomeni Frana Supila. Pažnju privlači posmrtna lista na engleskom jeziku, izdana 28. septembra 1917. u Londonu, u kojoj doslovno piše: »Dole potpisani žale što vas obavještavaju o smrti u Londonu na dan 25. XI. poslije kratke bolesti g. Frana Supila u 47. godini života, rođenog u Dalmaciji, bivšeg člana Hrvatskog Sabora, neumornog i predanog radnika na jugoslavenskoj stvari.

Danas počiva urna Frana Supila u Dubrovačkoj gradskoj Vijećnici, gdje je prenesena 31. decembra 1927. iz Londona.

Kroz našu Narodno oslobodilačku borbu misao Frana Supila konačno je ostvarena. Interesantne su i izložene fotografije iz života Frana Supila. Na jednoj se vidi mladi Frano Supilo kao apsolvant Poljodjelskog zavoda u Gružu 1888., zatim njegova slika iz 1891., kada je u Dubrovniku počeo izdavati svoju »Crvenu Hrvatsku«, koja je mnogo jada zadala protunarodnom kleru, onda slika iz 1905., kako Frano Supilo ponosno izlazi na ulicu poslije donošenja Riječke Rezolucije. Vrlo je zanimljiva i slika iz 1910., na kojoj se vidi velika predizborna skupština u Glini, gdje se Supilo kandidirao za zastupnika Hrvatskoga Sabora, a na transparentu su vidljive riječi: »Živio Supilo kliču glinski radnici«. Na kraju da spomenemo još i sliku iz 1916., na kojoj je Supilo s ostalim članovima Jugoslavenskog odbora u Parizu. Ispod slike su potpisi svih članova Odbora, od kojih su danas trojica još živi: Ivan Meštrović, dr. Nikola Stojanović i dr. Dušan Vasiljević.

Uspomene na našeg velikog pjesnika Iva Vojnovića također su ovdje okupljene. Posmrtna maska je uokvirena originalnim rukopisima, kao što su »Allons Enfants«, »Vox Clamus«, »Prolog Napisane drame« i prvim izdanjima »Ekinocija«, »Trilogije« i »Akordima«. Tu su i fotografije, koje nam pokazuju Iva Vojnovića sa članovima Dubrovačke diletantske kazališne družine, koja je još 1903. izvela premijeru njegovog Ekinocija, na kojoj je Vlaho Slijepi igrao sama sebe. Dva bijela uštrkana okovratnika, na kojima je Ivo Vojnović olovkom ispisao: »Nosio u tamnici u Š. (Sibeniku) 1914.«, a na drugom:

»Ovi sam kolet nosio dana 26. VII. 1914., kada me zatvorise i kada dođoh 29. VII. 1914. u tamnicu u Sibenik.

Lijepo mjesto na ovoj izložbi posvećeno je velikom dubrovačkom pjesniku Ivu Gunduliću. Bista dubrovačkog pjesnika postavljena je sretno na vrhu visoke vitrine, u kojoj su mnogobrojni vijenci, koje su naši ljudi, duštva i organizacije iz zemlje i inostranstva poslali prilikom otkrivanja njegovog spomenika u Dubrovniku 1893. godine. Među tim vijencima naročito se ističu oni, koje su izradili tada čuveni dubrovački zlatari braća Bibice i B. Gijvović. U naročitoj stolnoj vitrini izložena su pjesnikova djela, štampana u Dubrovniku od 1826. pa na dalje u staroj dubrovačkoj štampariji.

Pored materijala stare dubrovačke apoteke »Domus Christi«, koju je Republika osnovala 1420. i bogate zbirke egzotičnih predmeta iz Kine, Japana, Južne Amerike i Egipta, i kulturno-historijska zbirka 19. vijeka, nov je doprinos rasvjetljavanju kulturno-političkog života Dubrovnika poslije pada Republike. One su u isto vrijeme zaslužna nagrada malom kolektivu Dubrovačkog muzeja, koji je s vrlo skromnim sredstvima u posljednjih nekoliko godina uspio da od malog provincijskog muzeja, uredi značajan muzej prvoga reda.

Danas Muzej grada Dubrovnika sa svojim stručno samostalnim odjelima, — Etnografskim u tvrđavi sv. Ivana, Kulturno-historijskim u Kneževu Dvoru i Sponzi, Prirodoslovnim u Palači Pucić i vrlo interesantnim odjelom u jedinstvenoj zgradi stare žitnice Rupe, u kojoj se na prvom spratu nalazi izložba »Narodne umjetnosti naših naroda«, — predstavlja zaista jedinstvenu atrakciju za sve posjetioce, kojima je preko raznorodnog materijala pružen uvid u gotovo kompletan život stanovnika grada i kotara Dubrovnika, koji u našoj socijalističkoj zajednici doživljava svoj svestrani preporod.

Starice na otoku

Maestral usnuo na tihome moru.

Sunce je pripeklo, otok sav u žaru.

Bjelasa se kamen, na njemu kadulja,

Crvenica zemlja puši se na jaru.

Na kućnome pragu drijemajući predu

I razvlače tanko starice sumorne

Bijele niti vune, San ih prevario.

Vreteno ispuste ruke im umorne.

Na lice im sunce kô olovo palo.

Bumbari i pčele svud oko njih zuje.

Prenu se iza sna, pa vunu ovlaže,

Pod prstima grubim vretena im bruje.

Popodnevna pustoš srca obuzela.

U snovima vide sinove mornare,

Očeve, muževe i djedove svoje,

Trabakule stare, negdašnje vozare.

Predu one, predu, kô božice Parke,

Te starice divne, naborane, sijede,

Ispračajuć' brižno na more pomorce

Trpjele su mnoge nevolje i bijede.

I umrijet će tako nad preslicom svojom.

Čitav svijet je za njih taj otok ubavi.

Velike kô vječnost, nijeme kao tuga,

Pučini su dale sve svoje ljubavi.

Neva Murvar